

УДК 341.78

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.43>

ДО ПИТАННЯ ПРО ОЗНАКИ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Клейменова С.М.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського національного університету імені Й.І. Мечникова
ORCID: 0000-0001-9136-3445*

Клейменова С.М. До питання про ознаки банківських послуг.

В умовах ринкових відносин одне з чільних місць у забезпеченні економічного зростання займають банківські установи. Належний розвиток вітчизняної економіки неможливий без правильного функціонування банківської системи, що надає комплекс специфічних послуг, які задовольняють потреби клієнта (споживача). У цій статті розглядаються окремі особливості банківських послуг. У системі розвитку сучасного ринку банківських послуг, незважаючи на вже наявний позитивний досвід у здійсненні дій з надання банківських послуг, досі існують певні складнощі, які негативно впливають на правовідносини у цій сфері. Основна проблема полягає в тому, що немає легального визначення поняття «послуги» та її ознак. Це ускладнює розуміння окремих видів послуг, у тому числі й банківських. Необхідність виділення загальних ознак послуг допомогло б з їхньої основи визначити спеціальні ознаки кожного виду даного об'єкта громадянського права. Автором здійснено аналіз чинного законодавства, що регулює правовідносини щодо надання банківських послуг. У Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що таке «банківська діяльність» та види банківських послуг, але саме поняття «банківської послуги» та її ознаки відсутні. Визначено, що банківській послугі притаманні загальні ознаки послуг, як об'єктів цивільного права, а також звернено увагу на те, що банківським послугам характерні окремі особливості. Важливість чіткого розуміння «банківської послуги» та її особливостей необхідна з тієї причини, що їх відсутність призводить до того, що по-різному трактуються суб'єкти, які здійснюють банківську діяльність. У статті досліджується питання про те, що при укладанні окремих видів договорів про надання банківських послуг, зокрема кредитного договору, банківська установа є кредитором та одночасно виконавцем банківської послуги, а боржник відповідно замовником цього виду послуг. Загалом проведене теоретичне дослідження спрямоване на підвищення чіткості розуміння базових категорій у сфері банківської діяльності.

Ключові слова: банківська послуга, банківська угода, кредитор, боржник, банківська установа, кредит, депозит, ділова репутація.

Kleimenova S.N. To the question about the features of banking services.

In market conditions, banking institutions occupy one of the leading positions in ensuring economic growth. Proper development of the domestic economy is impossible from the proper functioning of the banking system, providing a range of specific services that would satisfy the needs of the client (consumer). This article discusses certain features of banking services. In the system of development of the modern banking services market, despite the already existing positive experience in the implementation of actions to provide banking services, there are still difficulties that negatively affect legal relations in this area. The main problem is that there is no legal definition of the concept of “service” and its characteristics. An analysis of the current legislation regulating legal relations in the provision of banking services was carried out. The Law of Ukraine “On Banks and Banking Activities” defines what “banking activities” and types of banking services are, but the very concept of “banking services” and its characteristics are absent. It is determined that banking services have common characteristics of services as objects of civil law, and attention is also drawn to the fact that banking services are characterized by certain features. The importance of a clear understanding of the “banking service” and its features is important for the reason that their absence leads to the fact that entities engaged in banking

activities are interpreted differently. The article examines the issue that when concluding certain types of agreements on the provision of banking services, in particular a loan agreement, the banking institution is the creditor and at the same time the performer of the banking service, and the debtor is, accordingly, the customer of this type of service. In general, the theoretical research conducted is aimed at increasing the clarity of understanding of the basic categories in the field of banking.

Key words: banking service, banking agreement, creditor, debtor, banking institution, loan, deposit, business reputation.

Постановка проблеми. У зв'язку з тим, що в суспільстві найбільш споживаною послугою є банківська послуга, то чітке розуміння особливостей даного виду послуг важливе не тільки з теоретичної, але і з практичної точки зору. Визначення тих особливостей, які притаманні банківській послугі дозволить встановити її місце у системі послуг. Це, також дозволить виділити загальні ознаки, характерні всім послугам, зокрема й банківських послуг, і навіть виявити ті особливості, що властиві саме цьому виду послуг.

Метою статті є виявлення головних особливостей банківських послуг, які визначають даний вид послуг у загальній системі послуг.

Огляд досліджень та публікацій: Актуальність питань зав'язаних з поняттям банківських послуг та їх ознак, підтверджується публікаціями, предметом яких є проблеми банківських послуг, серед яких: Безуглий І.А., Владика Ю.П., Демчук Н.І., Довгаль О.В., Іоргачова М.І., Ковальова О.М. та інші

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день актуальним є питання визначення особливостей різного виду послуг. Це пов'язано з тим, що нема чіткого розуміння, що таке послуга, і які ознаки притаманні цьому виду об'єкта цивільного права. До кожного виду послуг можна визначити як загальні, так і спеціальні ознаки. Хотілося б зупинитись безпосередньо на визначенні ознак банківських послуг.

Можна виділити такі послуги, що надаються банками: розрахунково-касове обслуговування – послуги, пов'язані зі здійсненням безготівкових розрахунків, а також з прийомом та надання готівки; кредитні послуги, до яких також входять лізинг, факторинг, форфейтинг; депозитні (вкладні) послуги, пов'язані з відкриттям клієнту безстрокових, термінових чи ощадних рахунків у банку; інвестиційні послуги, що виражаються у наданні клієнту інвестування коштів у цінні папери, рухоме та нерухоме майно; послуги, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, трастові (довірчі) послуги, коли банк бере на себе управління майном фізичних або юридичних осіб та виконання інших послуг за дорученням та в інтересах клієнта на праві довіреної особи; консультаційні та інформаційні послуги

Згідно положень ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену в цій статті, як у національній, так і в іноземній валюті. До банківських послуг належать: 1) залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню, від необмеженого кола осіб; 2) відкриття та ведення поточних (розрахункових, кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання; 3) надання коштів та банківських металів у кредит за рахунок залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від власного імені, на власних умовах та на власний ризик.

Як ми бачимо, з наведеного легального визначення видів банківських послуг, всі вони пов'язані із здійсненням операцій із грошима. Це можуть бути операції, що виконуються з грошовими чи іншими матеріальними коштами, що належать клієнту (депозит тощо), а також операції з грошовими коштами, що належать банківській установі (кредитні відносини). За загальним правилом банківські послуги - це діяльність банку, яка здійснюється за дорученням клієнта з метою задоволення його потреб у банківському обслуговуванні.

Банківську послугу слід розглядати як вид фінансових послуг. В літературі виділяють специфічні ознаки фінансових послуг, такі як –продуктоцентризм та сервітизація. Продуктоцентризм проявляється в тому, що «фінансові установи надають не просто послугу з певними характеристиками, а фінансовий продукт, що є клієнтоорієнтованою комбінацією матеріального товару, послуги, сервісної підтримки, можливостей самообслуговування та інформаційного розвитку споживачів» [4, с. 67].

Незалежно від цього, чи здійснюються банківські операції з грошима клієнта чи з грошима банку, однаково, ці дії спрямовані задля досягнення відповідного результату на користь клієнта. Саме для цього і укладається відповідний договір між клієнтом (замовником) та банківською установою (виконавцем). У науковій літературі зустрічаються інші визначення «банківських послуг».

Наприклад, банківська послуга – це результат комплексу банківських операцій, які направлені на задоволення потреб клієнта, несуть певну вигоду споживачу, пов'язані з переміщенням фінансових активів чи наданням фінансової інформації.

З такого розуміння банківських послуг можна дійти висновку, що їм властиві як загальні ознаки, характерні усім видам послуг, так і спеціальні ознаки, що визначають особливість саме цього виду послуг.

По-перше, банківським послугам властива ознака – нематеріальність. Можна пояснити це тим, що ці дії, спрямовані на надання таких послуг, нематеріальні (невловимі). На відміну від результату дій щодо створення будь-якого промислового товару, який має бути матеріальним, результат діяльності (дій) з надання послуг, зокрема банківських, неуречевлений. С.С. Святошнюк слушно характеризує цю ознаку «... Окремі ознаки фінансових послуг, які властиві всім послугам, зокрема нематеріальність, нетранспортабельність та незбережність. Такі ж ознаки як невіддільність, непостійність якості послуги є характерними для окремих видів фінансових послуг, які охоплюються поняттям «традиційні»[5, с. 122].

По-друге, для цього виду послуг важлива репутація як послугонадавача (кредитора), так і послугоотримувача (боржника). Бездоганна ділова репутація кредитної установи необхідна, оскільки процес надання банківської послуги пов'язаний з обігом коштів та інших цінностей. Особливо це проявляється у таких правовідносинах як оформлення депозитного договору. Однією з основних умов даного виду банківського договору є дотримання фінансовою установою конфіденційності.

Дотримання банком цієї умови договору свідчить про його високу ділову репутацію. Безумовно, репутація послугонадавача є важливою і для інших видів послуг, але в даному випадку, вона проявляється вже при формуванні у клієнта судження про ту чи іншу банківську установу. Послугоотримувач ще на стадії ухвалення рішення про вступ у цивільні правовідносини з банком, перш за все з'ясовує, яким чином послугонадавач виконує прийняті на себе зобов'язання. Таким чином, для клієнта бездоганна репутація банку є вирішальною обставиною для укладання договору щодо надання банківських послуг.

По-третє, особливістю банківської послуги є те, що вона надається послугонадавачем (банком) і споживається одержувачем послуг (клієнтом) одночасно (синхронно). У той момент, коли банківська установа починає виконувати прийняті на себе зобов'язання за кредитним договором, депозитним договором, договором зберігання тощо, клієнт у цей час починає споживати даний вид послуг. В.А. Васильєва позначає цю ознаку як «невіддільність процесу надання послуги від послугонадавача, а корисного ефекту – від послугоотримувача» [3, с. 93]. Банківські послуги повною мірою мають подібну особливість.

По-четверте, особливістю низки банківських послуг є визначення правового статусу сторін за договором надання цього виду послуг. Так, згідно зі змістом ст. 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується на вимогу іншої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу. Отже, є дві сторони – виконавець (боржник) та замовник (кредитор). Однак при укладанні кредитного договору як виду договору про надання банківських послуг статус сторін встановлюється інакше. Так, ч. 1 ст. 1054 ЦК України встановлює, що за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі і на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Таким чином, за кредитним договором визначаються сторони: кредитор (банківська установа) та боржник (позичальник). Вбачається зміна статусу сторін – банк, фактично будучи послугонадавачем, під час укладання кредитного договору стає кредитором, а замовник банківської послуги стає боржником. Можливо, тому в юридичній літературі висловлювалася думка про те, що такі банківські послуги як кредит, банківський вклад, банківський рахунок не слід розглядати як послуги.

Однак згідно положень ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги. Крім того, діючий Закон України встановлює, що банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

Отже, законодавець чітко визначив, що діяльність банків та інших фінансових установ відноситься до такого виду об'єктів цивільного права як послуги. При укладанні кредитного договору суть відносин між банківською установою та клієнтом слід розглядати саме як дії щодо надання фінансових послуг. Банк зобов'язується виконати дії з надання коштів клієнту. Таким чином, виконуючи зазначені дії, банк надає послуги клієнту.

По-п'яте, особливістю банківських послуг є те, що вони не зберігаються. Найпростіше пояснення цієї особливості проявляється у тому, що таку послугу, як і більшість послуг, неможливо зберігати. Її не можна виготовляти про запас. Саме в процесі її надання вона споживається, не зберігаючи в матеріальній формі свого результату.

По-шосте, особливістю банківських послуг є те, що надавати її може тільки така юридична особа, яка має спеціальний дозвіл на їх надання. Тільки за наявності ліцензії можна надавати різноманітні банківські послуги. При укладанні того чи іншого виду договору на надання банківських послуг в обов'язковому порядку клієнт (послугоодержувач) повинен ознайомитись із змістом ліцензії на їх надання. Необхідно переконатися, що банківська установа має дозвіл на виконання тих чи інших видів банківської діяльності.

По-сьоме, у специфічній професійній діяльності банківської установи можна побачити своєрідний контроль за рухом коштів клієнта в залежності від виду банківської послуги. Зокрема, переміщення коштів усередині банку, розподіл відсотків та інших дивідендів, надання послуг фізичним та юридичним особам, а також платежі за кредитами та комунальними послугами. С.С. Святошнюк, аналізує це питання в такий спосіб: «Повноваження банку, як суб'єкта первинного фінансового моніторингу, що закріплено пунктом 55 частини 1 статті 1 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», наділяють його правом в односторонньому порядку відмовитися від ділових відносин з клієнтами з неприйнятно високим ризиком, в тому числі шляхом розірвання договорів» [5, с. 130].

У восьмих, не можна не вказати на особливість банківських послуг, яка в суспільстві відіграє значну роль – це їх цифровізація. С.С. Святошнюк в своєму дослідженні вірно вказує, що «на сьогоднішній день у всіх банках України є мобільні додатки, які наділені базовими функціями щодо основних платежів і переказів. З кожним роком рівень розвитку цифрового банку зростає, і низка послуг, які пропонує банк, збільшується. На сьогоднішній день на ринку цифрових платіжних послуг все більш важливим стає не вирішення певних завдань, а інформація, яку отримують користувачі, і як вони можуть її використовувати та контролювати, як захищати особисті данні користувачів тощо. І захист персональних даних у даному разі є важливим завданням» [5, с. 124].

Висновки. З викладеного можна дійти висновку про те, що види банківських послуг займають важливе місце у системі послуг загалом. Цим послугам характерні особливості, що виділяють ці види послуг у системі об'єктів цивільного права, і ті особливості, які властиві саме цьому виду послуг. Важливим є те, що до банківських послуг пред'являються специфічні вимоги, а саме: правовий статус послугонадавача (банківської установи), особливий обов'язок банківської установи – здійснювати моніторинг руху коштів. Все викладене у статті свідчить про специфічність банківської послуги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність»: Закон України від 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
3. Васильєва В.А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг. Монографія. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2006, 346 с.

4. Семенов А.Ю. Сутність, ознаки та концептуальна модель надання фінансових послуг. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2021. № 22 (50). С. 66–74.
5. Святошнюк С.С. Цивільно-правове регулювання надання фінансових послуг в Україні. дисертація на здобуття ступеня доктора філософії, Одеса, 2023, с. 184.